

Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΤΟΝ XXI ΑΙΩΝΑ

DOMINGO LILÓN

Σκοπός του δοκιμίου είναι να περιγράψει τον τρέχοντα πολιτικό χάρτη της Λατινικής Αμερικής, και να προσφέρει μία γενική εικόνα του πολιτικού και ιδεολογικού υποβάθρου των κυβερνήσεων της περιοχής. Θα θέλαμε να απαντήσουμε στο ερώτημα γιατί οι αριστερές κυβερνήσεις θα μπορούσαν να έρθουν στην εξουσία και πώς η κυβέρνηση της Βενεζουέλας στηρίζει πολιτικούς, κόμματα της περιοχής και τις κυβερνήσεις των νέων διεθνών σχέσεων και των συνθηκών της Λατινική Αμερικής, (νέο) λαϊκιστές και εθνικιστές και τους συσχετισμούς μεταξύ τους. Επίσης θα εξετάσουμε το ρόλο των υδρογονανθράκων στη διεθνή πολιτική.

Λέξεις -κλειδιά: Λατινική Αμερική, Αριστερά, Δεξιά, Σοσιαλισμός, Λαϊκισμός, Εθνικισμός.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΜΑ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ

Εισαγωγή

Ο πολιτικός χάρτης της Λατινικής Αμερικής τον XXI αιώνα

Η επαναστατική αριστερά της Λατινικής Αμερικής

Μέτρια αριστερά ή σοσιαλδημοκρατία, Αργεντινή και η Βραζιλία

Οι δεξιές κυβερνήσεις

Συμπέρασμα

Βιβλιογραφία

Εισαγωγή: Η Λατινική Αμερική έζησε έντονα τις δύο τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Η δεκαετία του 80' οδήγησε στις δημοκρατικές αλλαγές, κυρίως στον Νότιο Κόνο. Η Αργεντινή (1983), Βραζιλία (1984), Ουρουγουάη (1985), Παραγουάη (1989), μεταξύ άλλων, οδηγήθηκαν από στρατιωτικές δικτατορικές κυβερνήσεις σε δημοκρατικές κυβερνήσεις. Η Χιλή, μέσα από δημοψήφισμα του 1988 θα εγκαινίαζε τη δημοκρατία. Η κεντρική Αμερική και νωρίτερα η Δομινικανή Δημοκρατία το 1978, το Εκουαδόρ το 1979 και το Περού 1980 θα πήγαιναν επίσης προς την ίδια κατεύθυνση.

Όμως η δεκαετία του 80 θα μνημονεύεται επίσης και ως μία «χαμένη δεκαετία», σύμφωνα με κάποιους συγγραφείς. Τα «χαμένη δεκαετία» απάντα στην τεράστια υπερχρέωση της περιοχής : στο διάστημα μεταξύ του 1970-1980, το εξωτερικό χρέος της Λατινικής Αμερικής έχει ξεπεράσει τα 27,000 εκατ. δολάρια Η.Π.Α στα 231,000 εκατ. δολάρια, φθάνοντας τα 417,500 εκατ. δολάρια το 1990. Από αυτό προκύπτει ότι το 1982 το Μεξικό δηλώνει αδυναμία να πληρώσει το εξωτερικό του χρέος. Για την Αργεντινή, την Βραζιλία και το ίδιο το Μεξικό, τους μεγαλύτερους οφειλέτες, η πληρωμή του εξωτερικού χρέους σήμαινε το 5% του ΑΕΠ. Σ' αυτές τις συνθήκες, οι κύριοι πιστωτές, οι ξένες τράπεζες και κυρίως το ΔΝΤ, επέβαλαν μία σειρά οικονομικών μέτρων που συμπεριελάμβαναν το άνοιγμα των τραπεζών της Λατινικής Αμερικής στις ξένες επενδύσεις , την μείωση του ρόλου του κράτους, μεταξύ άλλων, τα οποία οι Κυβερνήσεις της περιοχής ενέκριναν. Μεταξύ του 1982-1989, η Λατινική Αμερική είχε καταβάλει στις βιομηχανικές χώρες περίπου 200,000 εκατ. δολάρια Η.Π.Α.

Η δεκαετία του 90', από την μεριά της, ήταν η εποχή σταθερότητας και αποσταθεροποίησης . Από την μία πλευρά έλαβε χώρα μία οικονομική ανάπτυξη μέσου όρου 3% (έναντι του 1% της προηγούμενης δεκαετίας). Ο πληθωρισμός αυξήθηκε από 200%- 900% στο διάστημα 1991-1993 σε 25% για το 1995 και

10% για το 1999. Υπήρξε μία αύξηση των εξαγωγών η οποία σε συνδυασμό με μέτρα όπως τον περιορισμό του κρατικού παρεμβατισμού, την ιδιωτικοποίηση των δημόσιων επιχειρήσεων και την ενίσχυση της αγοράς (Κονσέρτο της Ουάσιγκτον), μεταξύ άλλων, οδήγησε σε χειροτέρευση της μακροοικονομίας. Ωστόσο, οι οικονομίες του Μεξικού και της Αργεντινής επηρεάστηκαν και από τις διεθνείς κρίσεις (αποτέλεσμα Τεκίλα και Τάνγκο), παρομοίως και από την ασιατική κρίση του 1998-1999. Η δεκαετία του 90' ήταν η εποχή εμφάνισης των δύων κυριότερων διεργασιών ολοκλήρωσης στην περιοχή, MERCOSUR (1991) και NAFTA (1994). Από κοινωνική σκοπιά, η περιοχή συνέχιζε και (συνεχίζει) να διατηρεί το υψηλό επίπεδο ανισότητας και ένα μεγάλο ποσοστό φτώχειας. Για το 1997 το ποσοστό των φτωχών στην περιοχή είχε μειωθεί στο 36% (σε σύγκριση με το 41% του 1996), φθάνοντας το ποσοστό του 1980, που ήταν 35%. Αυτές οι ανισότητες είχαν ως συνέπεια την εμφάνιση ενός αντάρτικου πολέμου (*guerilla sui generis*) όπως ήταν ο απελευθερωτικός στρατός του Zapatista το 1994 στο Μεξικό και, το πιο σημαντικό για αυτή την μελέτη, η συμμετοχή των μαζών και των εθνικών ομάδων στην πολιτική ζωή.

Ο πολιτικός χάρτης της Λατινικής Αμερικής τον 21^ο αιώνα.

Αν ρίξουμε μία ματιά στον σημερινό πολιτικό χάρτη της Λατινικής Αμερικής θα συνειδητοποιήσουμε ότι η πλειοψηφία των Κυβερνήσεων είναι της αριστεράς: Βολιβία, Κούβα, Εκουαδόρ, Νικαράγουα, Βενεζουέλα (η επονομαζόμενη επαναστατική αριστερά). Αργεντινή, Βραζιλία, Ελ Σαλβαδόρ, Γουατεμάλα, Περού και Ουρουγουάη (οι Κυβερνήσεις της μετριοπαθούς αριστεράς). Η αριστερά έχει κερδίσει έδαφος στην Λατινική Αμερική. Ωστόσο πρέπει να γίνουν ορισμένες διακρίσεις.

Η επαναστατική αριστερά της Λατινικής Αμερικής.

Η λεγόμενη «επαναστατική αριστερά» αντιπροσωπεύεται από την Κούβα, την Νικαράγουα, την Βενεζουέλα και την Βολιβία. Απ' αυτές η Κούβα και η Νικαράγουα θα έφταναν στην εξουσία μετά από έναν αντάρτικο πόλεμο, ενώ η Βενεζουέλα και η Βολιβία είναι μάλλον αποτέλεσμα της κρίσης μεταξύ των παραδοσιακών κόμματος, ένα νέο είδος ηγεσίας και περισσότερη συμμετοχή του πλήθους και αν μην τι άλλο, η θέση των υδρογονανθράκων στις νέες διεθνείς σχέσεις.

Γνωρίζοντας την ιστορία της Κούβας από την επανάσταση του 1959 δεν θεωρώ αναγκαίο να κάνω περεταίρω νύξη για το πολιτικό καθεστώς του νησιού, παρά μόνο κάποιες παρατηρήσεις. Το πρώτο παράδοξο της κουβανέζικης επανάστασης είναι ότι αγωνίστηκε κατά της δικτατορίας (Batista) για να καταλήξει να γίνει μία δικτατορία επίσης. Όμως, θα πρέπει να αναγνωρίσουμε την πολιτική οξύνοια του κορυφαίου ηγέτη της Fidel Castro και την πολιτική του, της επιβίωσης. Στην διάρκεια τριών δεκαετιών, η βοήθεια και η υποστήριξη θα έρθει κυρίως από την πρώην Σοβιετική Ένωση και τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», μία αρκετά δύσκολη περίοδο, η Βολιβιανή Βενεζουέλα του προέδρου Hugo Chavez θα έρθει να καταλάβει αυτό το χώρο. Μετά την μετωπική και μερική απόσυρση (όχι ολική) του Fidel Castro και τη μεταβίβαση (της εξουσίας) στον Raul Castro, ο κληρονόμος του, έχει παρατηρηθεί μία περιστασιακή κίνηση στο νησί, όχι τόσο ως κάποιο σύμπτωμα μεταρρύθμισης αλλά περισσότερο ως αντανάκλαση της κρίσης, οικονομικής και διαχείρισης, που επηρεάζουν το καθεστώς. Ένα από αυτά τα συμπτώματα ήταν η ομιλία του Raul Castro στις 26 Ιουλίου του 2009, που έλαβε χώρα στο Χόλγκουνιν, στον εορτασμό της 50^{ης} επετείου της επανάστασης. Στην ομιλία του ο Raul Castro καλεί του Κουβανούς «να ξεπεράσουν όλες τις δυσκολίες όσο μεγάλες και αν είναι», δυσκολίες περιστασιακές από τα αποτελέσματα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αλλά επίσης και από την κακή οικονομική πολιτική του καθεστώτος.

Για πολύ καιρό η Νικαράγουα υπέφερε από τις επιθυμίες των Η.Π.Α και των Ηνωμένων Εθνών, αυτό είχε ως συνέπεια την εμφάνιση ενός από τους πιο χαρισματικούς ηγέτες της κεντρικής Αμερικής, τον Αύγουστο Καίσαρα Σαντίνο, ο οποίος αγωνίστηκε όχι μόνο κατά των Βόρειων Αμερικάνων, αλλά και κατά των Κυβερνήσεων της Νικαράγουα που επιβάλλονταν από τις Η.Π.Α. Η δολοφονία του τον έκανε μάρτυρα. Ο έλεγχος της εξουσίας της χώρας στηριζόταν στην Εθνική Φρουρά που δημιουργήθηκε από τις Η.Π.Α, η οποία με την σειρά της, ελεγχόταν από τον Anastasio Somoza Garcia, ιδρυτή της δυναστείας των δικτατόρων που θα ελέγχουν την χώρα και το έθνος από το 1937 ως τα τέλη του 70'. Με μία σκληρή δικτατορία πολλών δεκαετιών και έναν μάρτυρα σαν τον Santino, ήταν αναμενόμενη η εμφάνιση μίας ομάδας ανταρτών από την ιδέα του «δημιουργώντας 1,2,3, Βιετνάμ» του Che Guevara και του «Φοκισμού» του Frances Regiw Debray. Την δεκαετία του 70' έκανε την εμφάνιση του ο πόλεμος της Νικαράγουα χωρισμένος, στη συνέχεια, σε τρεις ομάδες έντονων διαφορετικών ιδεολογιών, οι οποίες ενωμένες σχηματίζουν το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο του Sadinista, το οποίο θριάμβευσε το 1979 μετά την απόδραση του τελευταίου από τους Somoza, τον τότε πρόεδρο Anastasio Somoza Debayle. Και πάλι μία

ακόμα επανάσταση θριάμβευσε στην Λατινική Αμερική με την οποία θα ερχόταν η ουτοπία ενός καλύτερου μέλλοντος. Όμως «το έργο που θα έπρεπε να εκτελεστεί ήταν τεράστιο» λόγω της κατάστασης στην οποία βρισκόταν η χώρα.

Σε αντίθεση με την Κούβα η σαντινιστική Επανάσταση έφερε ένα μεγάλο δείγμα της διεθνούς αλληλεγγύης, ιδιαίτερα από τις χώρες της ζώνης της δυτικής Ευρώπης αλλά επίσης και από την Κούβα, την πρώην ΕΣΣΔ και των κομμουνιστικών χωρών της Ευρώπης. Συμπεριλαμβανομένης, αρχικά, και της Αμερικής μέχρι την εμφάνιση του Ρέιγκαν ως προέδρου των Η.Π.Α. Συνεπώς εμφανίστηκε η «αντίθεση» η αντιπολίτευση στην Κυβέρνηση Managua, χρηματοδοτούμενη από την Κυβέρνηση των Η.Π.Α προκαλώντας μεγάλης διάρκειας εμφύλιο πόλεμο που μετά από όλα υπονόμευσε το ηθικό και την εμπιστοσύνη του λαού της Νικαράγουα στους Σαντινίστας, οι οποίοι έχασαν την εξουσία στις γενικές εκλογές του 1990.

Μετά από αρκετές Κυβερνήσεις της δεξιάς, οι οποίες δεν έλυσαν τα προβλήματα της Νικαράγουας, το 2006, μετά από την ήττα του το 1990, οι Σαντινίστας, με τον Daniel Ortega να ηγείται, επέστρεψαν στην εξουσία. Σ' αυτές τις τρεις δεκαετίες που πέρασαν οι Σαντινίστας έχασαν πολλές αντιπροσωπευτικές φιγούρες όπως Dora María Téllez Argüello, Luis Carrión, Víctor Tirado, Henry Ruiz, Ernesto Cardenal, Gioconda Bellio Sergio Ramírez. Επίσης, κατά πολλούς, έχασε την πίστη και την ουσία του, ή απλά όπως έγραψε ο Sergio Ramírez «Σήμερα η επανάσταση είναι για πολλούς, εντός και εκτός της Νικαράγουα, μεταξύ νοσταλγιών για την περασμένη ζωή και των καινούριων αναμνήσεων, που προκαλούν ότι προκαλούν και οι χαμένες αγάπες, αλλά που πλέον δεν είναι λόγος ζωής».

Όσον αφορά τον Chavez, την προσωποποίηση του νέου κράτους της Βενεζουέλας, συνταγματικά, την Βολιβιανή Δημοκρατία της Βενεζουέλας, έχουν γραφτεί πολλά. Πολλοί τον δοξάζουν ενώ άλλοι τον επικρίνουν. Το σίγουρο είναι ότι ο Chavez και το καθεστώς που αντιπροσωπεύει δεν είναι κάτι παραπάνω από την λαϊκή αντίδραση στα χρόνια των Φιλελεύθερων πολιτικών που εφαρμόστηκαν στην Λατινική Αμερική και που σε μακροπρόθεσμη βάση δεν έχουν επιλύσει τα προβλήματα του πλήθους και των φτωχών που κατοικούν στην περιοχή.

Που τοποθετείται ο Chavez και η Βενεζουέλα του; Με κάθε βεβαιότητα στην αριστερά, αλλά σε ποιά αριστερά; Στην ίδια αριστερά που ονομάζεται εκλεκτικός σοσιαλισμός στον 21^ο αιώνα; Αν λάβουμε υπόψη μας τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την Κυβέρνηση, την οικονομία της αγοράς, τη συνεργασία, την συμμετοχική δημοκρατία, και την σημαντική φθορά σε κοινωνικά θέματα, μπορούμε να πούμε ότι ο Chavez και το καθεστώς του είναι μία νέα αντιπροσώπηση του (νέο) λαϊκισμού της Λατινικής Αμερικής, υπό νέες συνθήκες, χαρακτηριζόμενος από ένα αγωνιστικό λαϊκισμό, έναν ισχυρό εθνικισμό που εκφράζει τον βορειοαμερικανικό αντί-ιμπεριαλισμό και χάρη στην ενεργειακή κρίση που ζούμε μπορεί να πραγματοποιήσει μία ενεργή εξωτερική πολιτική. Αυτό που ο Thomas Friedman ονομάζει Πετροκρατία. Επιπρόσθετα, τα μεγάλα πλεονάσματα από τις εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου μπορεί να προκαλέσει μεγάλες κοινωνικές δαπάνες.

Στον Chavez και στο καθεστώς συναντάμε τα ακόλουθα στοιχεία:

- 1) Έναν ισχυρό προεδρισμό, μεσαιωνικό, έναν λαϊκιστή και πατερναλιστικό ηγέτη.
- 2) Μία νομοθετική εξουσία υποταγμένη πλήρως στον πρόεδρο και η οποία αντιπροσωπεύεται εξ' ολοκλήρου από τους υποστηρικτές του Chavez.
- 3) Έλεγχος των ΜΜΕ.
- 4) Ενισχυμένος κρατικός παρεμβατισμός με σαφείς προθέσεις τον περισσότερο συγκεντρωτισμό.
- 5) Ένα κράτος πελάτης, δεδομένου ότι στην Βενεζουέλα το κράτος είναι ο μεγαλύτερος εργολάβος, επιπλέον ένα κράτος πατερναλιστικό και πρόνοιας.
- 6) Δημιουργία συνδικάτων που σχετίζονται με τον ηγέτη.
- 7) Ένα χάρισμα στο να προσελκύει τα πλήθη με την ομιλία του με τέτοιο τρόπο που ο λαός να τον βλέπει ως «έναν από αυτούς».
- 8) Μία εξωτερική πολιτική με ξεκάθαρη αντί-ιμπεριαλιστική (αντιαμερικανική) τάση, που στις περισσότερες των περιπτώσεων, στην Λατινική Αμερική είναι ένας καλός λόγος για να προσεγγίσει τα πλήθη. Χάρη στο σημαντικό πλεόνασμα από τις εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου, σε συνδυασμό με τον έλεγχο των ιδίων, καθώς και του ελέγχου του νομίσματος και των αποθεματικών της Εθνικής Τράπεζας από την κυβέρνηση (Chavez), η οποία επέτρεψε την πολιτικοποίηση του εμπορίου. Έχει αναπτυχθεί μία πολιτική αναζήτησης εταίρων στο εξωτερικό, μοιράζοντας αρχικά εντός της ίδιας περιοχής (την είσοδο της Mercosur, Σύνταγμα ALBA). Αλλά επίσης και αναζήτηση για εταίρους καθεστώτων που παρουσιάζουν εμφανή ομοιότητα με το δικό του (Ιράν, Λευκορωσία, Ρωσία). Τον Οκτώβριο του 2012 θα λάβουν χώρα οι προεδρικές εκλογές, οι οποίες θα αποφασίσουν την θέση του Chavez στο πολιτικό σύστημα της Βενεζουέλας.

Η άνοδος στην εξουσία του Eno Morales στη Βολιβία (2005) και του Rafael Correa στο Εκουαδόρ (2006) είναι αποτέλεσμα μίας μακράς μάχης και συμμετοχής των πολιτών. Η περίπτωση της Βολιβίας και

του Εκουαδόρ, οι οποίες είναι χώρες των Άνδεων , με ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού (να αποτελείται από Ιθαγενείς, σχετίζεται με την αναβίωση των Ιθαγενών, με το επονομαζόμενο Εθνονατιοναλισμό.

Με αποδεδειγμένα αποθέματα 33 χιλιάδων κυβικών ποδιών και με εκτιμώμενα αποθέματα 48,7 χιλιάδων ,στη Βολιβία συναντώνται τα δεύτερα σε σειρά μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου μετά την Βενεζουέλα. Μέχρι το Μάιο του 2006, η εκμετάλλευση και η εμπορευματοποίηση του βολιβιανού φυσικού αερίου βρισκόταν στα χέρια της βραζιλιάνικης Petrobras (43.2%), της ισπανικής Respol YPF (26%) και της γαλλικής Total (14,9%), οι οποίες, σύμφωνα με τον νόμο 1731 για τους υδρογονάνθρακες του 1996 θα ανταμείβουν το βολιβιανό κράτος μόνο με ένα 18% των επονομαζόμενων “ Royalties” , δηλαδή, το δικαίωμα του κράτους να εισπράττει, σε αντίθεση με το 50% που επιβλήθηκε από την προηγούμενη νομοθεσία.

Η μεγάλη πλειοψηφία των βολιβιανών θα δουν και θα αισθανθούν ότι είναι θύματα μίας άλλης απάτης και εκμετάλλευσης, συνεπώς και χάρη στη εκπαίδευση νέων αρχηγών, την οργάνωση των εργασιών και την ευαισθητοποίηση όχι μόνο από την μεριά των κοινοτήτων αλλά και από τους οικολόγους, από τους υποστηρικτές των ανθρώπινων δικαιωμάτων, τους ανθρωπολόγους, και όχι σε λιγότερο βαθμό, οι πολιτικοί ηγέτες προετοιμάζονταν να δώσουν μία απάντηση σ’ αυτή την κατάσταση και εκεί είναι που εμφανίζεται η φιγούρα του Eno Morales, αρχηγός cocalero που ήδη είχε εξελιχθεί από πριν μία πολιτική συνδικαλιστική δραστηριότητα. Για τις εκλογές του 2005 κάνει εκρηκτική παρουσία με ένα πρόγραμμα του οποίου το μεγάλο αίτημα ήταν η εθνικοποίηση του φυσικού αερίου, δηλαδή, η απαίτηση του βολιβιανού λαού.

Η εκλογή του Morales προκάλεσε πολύ τρόπο στις σημαντικότερες ξένες εταιρείες που εργάζονταν στην Βολιβία καθώς και στις αντίστοιχες κυβερνήσεις τους. Κυρίως γιατί είχαν ήδη την εμπειρία με την Βενεζουέλα που τις είχε αναγκάσει να επαναδιαπραγματευθούν την συμμετοχή τους στην εκμετάλλευση και πώληση των υδρογονανθράκων. Ένας από τους κύριους προστάτες και συμβούλους του Morales είναι ο Hugo Chavez (καθώς και ο Fidel Castro). Υπήρχε φόβος , αλλά ήταν γνωστό, καθώς όλο το πολιτικό πρόγραμμα του Eno Morales επικεντρωνόταν στην εθνικοποίηση των υδρογονανθράκων. Αυτό που δεν μπορούσε να είναι γνωστό ήταν οι συνθήκες κάτω από τις οποίες επρόκειτο να πραγματοποιηθεί (το πρόγραμμα).

Μετά την εθνικοποίηση του φυσικού αερίου της Βολιβίας το κράτος κατέχει πλέον το 82% στα μεγάλα κοιτάσματα (σε σύγκριση με το 18% άλλων πετρελαϊκών εταιριών), και το 60% σε άλλα κοιτάσματα μικρότερης παραγωγής (σε σύγκριση με το 40% άλλων εταιριών). Με αυτή την πολιτική πράξη ο πρόεδρος Eno Morales έφτασε σε μεγάλα επίπεδα δημοτικότητας αλλά επίσης και σε σοβαρά προβλήματα.

Ένα από αυτά τα προβλήματα προέρχονται από τις κυβερνήσεις των πληγέντων εταιριών, ειδικά της κυβέρνησης της Βραζιλίας με επικεφαλής τον τότε πρόεδρο Lula, στην ίδια πολιτική γραμμή (αριστερά αλλά μετριοπαθής) του Morales, ο οποίος έφτασε να πει πως «η Βραζιλία είναι η Petrobras» σε ένα σαφή υπαινιγμό πως τα προβλήματα της Petrobras είναι τα ίδια με αυτά της Βραζιλίας. Ομοίως, ίδια ήταν και η αντίδραση της κυβέρνησης της Αργεντινής. Ο τότε πρόεδρος της, Nestor Kirchner, επίσης στην ίδια πολιτική γραμμή του Eno Morales και του Lula, ζήτησε εξηγήσεις από τον πρόεδρο της Βολιβίας καθώς η κατάσταση επηρέαζε επίσης πολύ τη χώρα. Η Αργεντινή είναι ο μεγαλύτερος αγοραστής φυσικού αερίου της Βολιβίας, το οποίο μεταπούλησε στην Χιλή λόγω της πολιτικής της Βολιβίας να μην πουλάει φυσικό αέριο στη Χιλή. Περισσότερο από έναν αιώνα μετά τον πόλεμο του Ειρηνικού, οι Βολιβιανοί αντιτίθενται στο γεγονός ότι το φυσικό τους αέριο, μεταφέρεται στην Χιλή για πώληση. Όταν η κυβέρνηση της Βολιβίας έμαθε ότι το φυσικό της αέριο που πωλούνταν στην Αργεντινή, με τη σειρά του, εξαγόταν στην Χιλή, αντέδρασε αρνητικά και έθεσε ότι η στρατηγική της Βολιβίας είναι να υποχρεώσει την Χιλή να διαπραγματευτεί τη δίοδο της στη θάλασσα . Με άλλα λόγια «φυσικό αέριο από την θάλασσα».

Με όλα αυτά, την εκλογή του Eno Morales, την εθνικοποίηση των υδρογονανθράκων της Βολιβίας, ο κύριος νικητής είναι ο Βενεζουαλός Hugo Chavez. Για πολλούς λόγους: 1). Με την υποστήριξη και τις συμβουλές του για την εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της Βολιβίας θα μπορούσε να επιτευχθεί ένας πραγματικός «άξονας πετρελαίου και φυσικού αερίου» στην Αμερική, για τον οποίο έγραψε ο Thomas Friedman, επιτυγχάνοντας έτσι μεγαλύτερο έλεγχο και μονοπώλιο του ιδίου. 2) Με την επιρροή και την καταγωγή του στον πρόεδρο Morales, όπως επίσης και στους εκλεγμένους πρόεδρους του Εκουαδόρ (επίσης παραγωγός υδρογονανθράκων), Νικαράγουα και Κούβα, ως ιδεολογική βάση, ο Chavez επιβάλλει το στρατηγικό και λαϊκιστικό του μοντέλο του «σοσιαλισμού του 21^{ου} αιώνα».

Η μετριοπαθής αριστερά ή σοσιαλδημοκρατία: Αργεντινή, Βραζιλία.

Σ’ αυτό το άρθρο θα δώσουμε έμφαση μόνο στην Αργεντινή και στην Βραζιλία, που μαζί με το Μεξικό, είναι οι δύο χώρες με την μεγάλη παρουσία στην Λατινική Αμερική. Συγκρίνοντας τες μεταξύ τους, μετά

από διακόσια χρόνια ανεξαρτησίας (Αργεντινή), μπορούμε να ορίσουμε μεταξύ τους ως μεγάλο νικητή την Βραζιλία και ως μεγάλο χαμένο την Αργεντινή. Αν, για την ανάλυση μας για την Αργεντινή πάρουμε ως σημείο εκκίνησης δύο συμβολικές ημερομηνίες, 1910, έτος του Σιντενάριο και 2010 έτος του Μπισεντάριο, μπορούμε να εξηγήσουμε την άποψη μας.

Σύμφωνα με έναν από τους πιο διαυγείς Αργεντινούς διανοούμενους, τον Tomas Martinez (1934-2010), ένα από τα προβλήματα της Αργεντινής είναι ότι « το μεγαλείο (της Αργεντινής D.L) βρίσκεται στην φαντασία όλων. Κανείς δεν φαίνεται να παραδίνεται στα όρια της πραγματικότητας. [...] Ήδη από το 1918 μία από τις εμμονές της Αργεντινής ήταν να φτάσει το μεγαλείο. Αυτό που στοιχειώνει τώρα τη χώρα είναι ο φόβος της μικρότητας. [...] Είμαστε μεγάλοι, είμαστε ανάμεσα στους μεγάλους. Το μοναδικό κρίμα είναι ότι οι μεγάλοι δεν το συνειδητοποιούν».

Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα και τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου}, η οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Αργεντινής ήταν συγκρίσιμη, και πολλές φορές ανώτερη, με χώρες όπως οι Η.Π.Α, ο Καναδάς, η Αυστραλία ή , μεταξύ άλλων, με την γειτονική Βραζιλία. Στο διάστημα 1980-1990, η οικονομική της ανάπτυξη ήταν μεγαλύτερη από των χωρών που αναφέρονται εδώ. Υπερέβαινε κατά το διπλάσιο την ανάπτυξη της Βραζιλίας και της Αργεντινής, και περίπου κατά το 50% την αντίστοιχη των Η.Π.Α. Ο πληθυσμός της αυξήθηκε, κυρίως χάρη στην ευρωπαϊκή μετανάστευση, και οι πόλεις της μεγάλωσαν.

Ο Δεκέμβριος του 2001 απεικονίζει την χαοτική είσοδο της Αργεντινής στον 21^ο αιώνα. Σε 10 μέρες, από τις 20 Δεκεμβρίου μέχρι τις 30 Δεκεμβρίου του 2001, η Αργεντινή είχε τέσσερις προέδρους: Fernando de la Rúa, Ramon Puerta, Adolfo Rodriguez Saa και Eduardo Camano. Στο ξεκίνημα του νέου 2002, στις 2 Ιανουαρίου του 2002, η Αργεντινή μετρούσε ένα νέο πρόεδρο: Eduardo Duhalde. Αυτή η πολιτική κρίση που προκλήθηκε από την οικονομική κρίση και της οποίας η κύρια εκδήλωση ονομάστηκε «*corralito*», ο περιορισμός στην απόσυρση χρημάτων από τις τράπεζες , εφαρμόστηκε τον ίδιο Δεκέμβρη του 2001. Ο σκοπός του «*corralito*» ήταν να αποφύγει την κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος μετά την απόσυρση των χρημάτων από τις τράπεζες.

Στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, η Αργεντινή είχε εισέλθει σε μία νέα εποχή ύφεσης και οικονομικής κρίσης. Το όνειρο του πολιτικού ιμπεριαλισμού του προέδρου Carlos Menen (1989-1999) είχε μετατραπεί σε εφιάλτη. Ο Carlos Menen ήρθε στην εξουσία μετά την απογοήτευση των Αργεντινών με την μεταβατική κυβέρνηση του Raul Alfonsin. Τα εγκλήματα της δικτατορίας, το εξωτερικό χρέος (43,600 χιλιάδες δολάρια για το 1983), καθώς και τα οικονομικά προβλήματα υπονόμισαν την εμπιστοσύνη απέναντι στην κυβέρνηση. Το 1991 η κυβέρνηση Menen εισήγαγε το σχέδιο της Μετατρεψιμότητας (που συνδεόταν με τον τότε υπουργό οικονομικών, Domingo Cavallo). Το σχέδιο της μετατρεψιμότητας θεμελιώνει την ισοτιμία και μία στατική αλλαγή του πέσο και του δολαρίου. Το σχέδιο τέθηκε σε εφαρμογή σε μία εποχή αύξησης των εισροών κεφαλαίων της περιοχής (24,200 χιλιάδες δολάρια στο διάστημα 1992-1998), καθώς και της πώλησης της πλειοψηφίας των κρατικών επιχειρήσεων, που σημείωνε μεγάλα συναλλαγματικά κέρδη. Όταν ξεκίνησαν να εξαντλούνται οι πωλήσεις, η κρίση εμφανιζόταν (1997). Ανάμεσα στις διαφορετικές αιτίες που προκάλεσαν την οικονομική κρίση της Αργεντινής στα τέλη του 20^{ου} αιώνα, που οδήγησε στην πολιτική κρίση, μπορούμε να αναφέρουμε: 1) οι εισαγωγές αυξήθηκαν σε βάρος των εξαγωγών λόγω της μεγάλης ποσότητας ξένου συναλλάγματος, 2) η εξωτερική εξάρτηση του σχεδίου της Μετατρεψιμότητας, 3) οι κρίσεις του τρεχούμενου λογαριασμού της Αργεντινής: στο διάστημα 1992-1999, η Κυβέρνηση έκανε χρήση 90,000 χιλιάδων δολαρίων για να χρηματοδοτήσει την ανισορροπία του ισοζυγίου τρέχουσων πληρωμών, ώστε να διατηρήσει την κατάλληλη αξία του νομίσματος για να καταστεί δυνατή η ισοτιμία πέσου-δολαρίου, 4) δεν είναι τελικά, η μεξικάνικη κρίση, η ασιατική και η ρώσικη του δεύτερου μισού του 90 του 20^{ου} αιώνα άφησαν τα σημάδια τους στην Αργεντινή. Μετά την κρίση, όπου η Κυβέρνηση θα έπρεπε να αναλάβει το 68% της χρηματοδότησης που παλαιότερα θα προερχόταν από το εξωτερικό και χωρίς εταιρίες για πούλημα, ξέσπασε ο εφιάλτης: το 2001, ξεκίνησε η απόσυρση των επενδυτών και η διαρροή των τραπεζικών καταθέσεων. Με ένα «*να φύγουν όλοι*» απάντησε ο λαός της Αργεντινής, κυρίως οι μεσαίες και χαμηλές τάξεις. «*Είναι η στιγμή να πούμε την αλήθεια. Η αργεντινή είναι χρεοκοπημένη*» είπε ο πρόεδρος Duhalde στην νομοθετική συνέλευση της 1 Ιανουαρίου του 2002. Και ενώ θα προσέφευγε στην ελπίδα, θα αναγνώριζε τον σκληρό δρόμο που πρέπει να διανύσουν.

Στις 27 Απριλίου του 2003 διεξήχθησαν προεδρικές εκλογές στις οποίες, μετά από παραίτηση του Carlos Menem (Περονίστα), κέρδισε ο Nestor Kirchner (επίσης Περονίστας), ο οποίος είχε φτάσει μόνο το 22% των ψήφων. Ο Kirchner, κυβερνήτης της επαρχίας Santa Cruz, μακριά από το κέντρο, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα αουτσάιντερ. Όμως με την πολιτική του «*περονισμού εθνικισμού της αριστεράς*» ενίσχυσε την αποδοχή του ξεπερνώντας το 50% του πληθυσμού, βασιζόμενος σε μία οικονομική πολιτική έντονου εθνικισμού (η οποία έχει φέρει σκληρές συζητήσεις με ξένους επενδυτές, κυρίως Ισπανούς) μέσω του πολιτικού σχηματισμού Εμπρός για την νίκη, με σύνθημα της «*Πρώτη Αργεντινή*». Η Κυβέρνηση του Kirchner κέρδισε υποστήριξη χάρη στα διάφορα μέτρα. Από οικονομική ματιά, η Κυβέρνηση ξεκίνησε την

διαπραγμάτευση του εξωτερικού χρέους (120,000 χιλιάδες δολάρια για το 2007), την σταθεροποίηση της εγχώριας οικονομίας και βιομηχανίας, που συνέλαβε στην μεγιστοποίηση της οικονομικής ανάπτυξης (7-8%) το μεγαλύτερο πρόβλημα επί της ουσίας της οικονομικής πολιτικής τους ήταν ο πληθωρισμός.

Σε πολιτικό επίπεδο, στο εσωτερικό κέρδισε την αποδοχή της κοινωνίας με την κατάργηση των Νόμων Τελεία και Λόγο Υπακοής, που χορηγούσαν επιεικής μεταχείριση σε όσους κατηγορούνταν για εγκλήματα κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής κυβέρνησης. Ένα άλλο επίτευγμα ήταν η στρατιωτική και δικαστική μεταρρύθμιση. Σε διεθνές επίπεδο, η νέα διοίκηση της Αργεντινής έχει δείξει μία σημαντική προσφορά σε περιφερειακό επίπεδο, ενισχύοντας, κυρίως, τις σχέσεις της με την Βραζιλία και την Βενεζουέλα. Αυτό έχει οδηγήσει στο να θεωρείται το καθεστώς του Kirchner μία περονιστική εθνικιστική αριστερά. Το πρόβλημα σε αυτήν την κατηγοριοποίηση είναι ότι η περονιστική εθνικιστική αριστερά, είναι έννοια ίδια με τον «περονισμό», ένας όρος τόσο αμφίσημος όσο και ο όρος του «λαϊκισμού».

Στις 28 Οκτωβρίου του 2007 διεξήχθησαν προεδρικές εκλογές στην Αργεντινή. Παρά την τεράστια αποδοχή, ο Kirchner δεν παρουσίασε την υποψηφιότητα του για μία δεύτερη θητεία, αλλά υποστήριξε την υποψηφιότητα της περονίστα Γερουσιάστριας, Christina Fernandez Kirchner, της σύζυγος του, η οποία κέρδισε τις εκλογές με το 46% των ψήφων. Η παράδοση της σκυτάλης από τον Kirchner στην Kirchner. Στις 27 Οκτωβρίου του 2010, ο Kirchner πέθανε απροσδόκητα. Στις προεδρικές εκλογές του 2011, η Christina Fernandez Kirchner κέρδισε το 54,11% των ψήφων, ενισχύοντας έτσι την πολιτική της ηγεσία χωρίς να απαλλάσσεται από τις διαμάχες.

Όπως γράψαμε προηγουμένως, ο μεγάλος νικητής είναι η Βραζιλία, η περιφερειακή δύναμη της Λατινικής Αμερικής και ένα από τα κυριότερα θέματα των νέων διεθνών σχέσεων. Η ιστορία της Βραζιλίας κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με εκείνη των λατινοαμερικάνικων γειτόνων της. Όπως το Μεξικό και την Αργεντινή, η Βραζιλία είχε την δική της λαϊκιστική Κυβέρνηση υπό την κατεύθυνση του Getulio Vargas, τέσσερις φορές πρόεδρος της χώρας (1930-1934, 1934-1937, 1937-1945, 1951-1954) ή, όπως τους γείτονες του Νότιου Κώνου, μία στρατιωτική Κυβέρνηση (1964-1985). Εκτός από αυτά τα πολιτικά και ιστορικά θέματα, η Βραζιλία, όπως ολόκληρη η Λατινική Αμερική υπέφερε (και υποφέρει εν μέρει) από προβλήματα όπως υπερπληθωρισμό, ανισότητα, βία, εμπόριο ναρκωτικών. Όμως η άνοδος στην εξουσία του σοσιαλδημοκράτη Fernando Henrique Cardoso (1955-2003), ένας Βραζιλιάνος κοινωνιολόγος, συγγραφέας μαζί με τον Enzo Faletto, ενός από τα σημαντικότερα έργα *Εξάρτηση και ανάπτυξη στην Λατινική Αμερική. Κοινωνιολογικό ερμηνευτικό δοκίμιο* (1969), ξεκινάει στην Βραζιλία μία μορφή πολιτικής και οικονομίας που θα έρθουν να επιβεβαιώσουν το έργο του Stefan Zweig, *Βραζιλία, μία χώρα του μέλλοντος* (1941).

Μέσω της οικονομικής πολιτικής που καθιέρωσε μία ευέλικτη συναλλαγματική ισοτιμία, η μείωση του πληθωρισμού (2,477% το 1993) και η αυστηρότητα στους δημόσιους λογαριασμούς, η Κυβέρνηση του Fernando Henrique Cardoso (1955-2003) καθιέρωσε τις βάσεις ανάπτυξης της Βραζιλίας. Ο διάδοχος του, Luiz Inacio Lula da Silva, συνέχισε αυτή την οικονομική πολιτική (κάτι που δεν είναι πάντα ορατό στην Λατινοαμερικάνικη πολιτική πρακτική), η οποία έχει οδηγήσει την Βραζιλία να γίνει μία περιφερειακή δύναμη που κάθε φορά έχει όλο και περισσότερη επιρροή διεθνώς.

Σε οικονομικό επίπεδο, η ανάπτυξη της Βραζιλίας απεικονίζεται με μία μεγάλη οικονομική ανάπτυξη (5% το 2008, 2,7% το 2011), η οποία έχει συμβάλει στην δημιουργία θέσεων εργασίας (7,2% η ανεργία το 2008, 6% το 2011), με μία βιομηχανική ανάπτυξη, με πληθωρισμό 6,6% (2011), με την ανακάλυψη των υδρογονανθράκων και την ενεργειακή ανεξαρτησία. Για το 2009, η Βραζιλία παρουσίαζε πλεόνασμα 25,850 χιλιάδων δολαρίων στο εμπορικό της ισοζύγιο, δημόσιο χρέος που αντιπροσώπευε το 44% του ΑΕΠ (2009), φθάνοντας το 2010 στις 250,000 εκατομμύρια δολάρια τα αποθέματα της χώρας (σε σύγκριση με τις 40,000 εκατ. δολάρια το 2003). Επιπλέον, η Βραζιλία αντιπροσωπεύει το 57% του μετοχικού κεφαλαίου της Λατινικής Αμερικής. Αυτή η οικονομική και χρηματοπιστωτική ελκυστικότητα στη Βραζιλία έχει φέρει μεγάλη ξένη επένδυση στη χώρα, στην οποία η Κυβέρνηση, για πρόληψη, έχει επιβάλει φόρο για τις ξένες επενδύσεις. Αυτή η οικονομική ανάπτυξη έχει συμβάλει στην κοινωνική ανάπτυξη: η νέα μεσαία τάξη της χώρας αποτελεί το 53,2% του πληθυσμού. Εκμεταλλευόμενοι αυτή την ευνοϊκή οικονομική συγκυρία, η Κυβέρνηση παρέχει μία μεγάλη προσπάθεια για την μείωση ζητημάτων όπως η φτώχεια και η ανισότητα, ο αναλφαβητισμός, ο αγώνας κατά της βίας και της διαφθοράς, προβλήματα μείζονος σημασίας για την χώρα.

Η Βραζιλία έχει γίνει ένας σημαντικός διεθνής παράγοντας, δείχνοντας μεγάλη ηγεσία, κυρίως στην αντιπροσώπευση της Λατινικής Αμερικής και της Αφρικής. Η Βραζιλία του Lula ήταν υποκινητής των G-20, μέλος των BRICS (Βραζιλία, Ρωσία, Ινδία, Κίνα, Σαουδική Αραβία), οι νέες αναδυόμενες δυνάμεις. Η Βραζιλία διατηρεί καλές σχέσεις με την Κίνα, που έχει γίνει ο βασικός οικονομικός εταίρος της, εκτοπίζοντας τις Η.Π.Α. Καλεί για αλλαγή των παραδοσιακών διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, για παράδειγμα) και για μεγαλύτερη συμμετοχή των αναδυόμενων δυνάμεων, διατηρεί πού καλές σχέσεις με τις κυβερνήσεις ώστε να μην σχετίζεται πολύ ούτε με τις Η.Π.Α ούτε με την Ε.Ε (για παράδειγμα, το Ιράν και η Κούβα),

παρεμβαίνοντας σε καίρια ζητήματα διεθνούς εμπορίου, πυρηνικής ενέργειας, περιβάλλοντος κ.α. Η διεξαγωγή του Παγκόσμιου Κυπέλλου ποδοσφαίρου το 2014 και των Ολυμπιακών Αγώνων του 2016 που θα πραγματοποιηθούν στο Ρίο ντε Τζανέιρο, είναι μία αναγνώριση για την Βραζιλία του 21^{ου} αιώνα. Στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2010 αναδείχτηκε θριαμβεύτρια η Dilma Rousseff, πρώην μαρξίστρια αντάρτισσα, πολιτική «σύντροφος» στον αγώνα του Lula, ο οποίος την 1 Ιανουαρίου του 2011 έγινε πρόεδρος της χώρας.

Μέσα σ' αυτή την μετριοπαθή αριστερά πρέπει να αναφέρω την περίπτωση της Παραγουάης και του πρώην προέδρου Fernando Lugo, δεδομένου ότι η υπόθεση του είναι πολύ ιδιαίτερη. Στις 22 Ιουνίου του 2012 η Γερουσία ανέτρεψε τον πρόεδρο Lugo, μετά από μία πολιτική δίκη, κατηγορώντας τον για κακή εκτέλεση των καθηκόντων του. Στο ιστορικό της υπόθεσης συναντάται η απόσυρση της υποστήριξης για τον Lugo από το Ριζοσπαστικό Κόμμα των Φιλελεύθερων (PLRA), μετά τα γεγονότα της 15 Ιουνίου όπου σκοτώθηκαν 6 αστυνομικοί και 11 αγρότες κατά τη διάρκεια της έξωσης των δευτέρων από τις ιδιωτικές εκτάσεις που είχαν καταλάβει. Το PLRA προσχώρησε στο Κόμμα του Κολοράντο, προτείνοντας μομφή κατά του Lugo όπως προέβλεπε το Σύνταγμα του 1992. Αυτή η αποπομπή, για κάποιους «νόμιμη» αλλά όχι «αναγνωρισμένη», είχε πολιτικές συνέπειες κυρίως στο χώρο της διεθνούς πολιτικής. Οι αρχηγοί του MERCOSUR διαμαρτυρήθηκαν σε τέτοιο βαθμό και απέρριψαν μονομερώς την Παραγουάη ως μέλος του MERCOSUR, ψηφίζοντας για την ενσωμάτωση της Βενεζουέλας, η είσοδο της οποίας εμπόδιζε σημαντικά το Κογκρέσο της Παραγουάης.

Οι κυβερνήσεις της δεξιάς.

Από τις συντηρητικές κυβερνήσεις και ηγέτες της Λατινικής Αμερικής πρόκειται να επισημάνουμε μονάχα δύο: το Μεξικό του Felipe Calderon, και την Κολομβία του Uribe. Το Μεξικό είναι, κατά την γνώμη μας, ο άλλος μεγάλος χαμένος της Λατινικής Αμερικής μαζί με την Αργεντινή στον 21^ο αιώνα.

Στις εκλογές του Ιουλίου του 2000, και παρά το γεγονός ότι όλες οι δημοσκοπήσεις έδιναν την νίκη στον Francisco Labastida Ochoa, υποψήφιο του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος (PRI), θα ήταν ο Vicente Fox Quesada, υποψήφιος του Κόμματος Εθνικής Δράσης (PAN), που θα κέρδιζε τις εκλογές με το 42,52% των ψήφων (έναντι του 36,11% του Labatista). Με αυτή την εκλογική νίκη έληξε η μακρά περίοδο νικών του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος (PRI), συγκεκριμένα, από το 1929, έτος ίδρυσης του. Παρόμοιος θρίαμβος για το PAN έναντι του PRI έλαβε χώρα και στο Κογκρέσο : στην Βουλή των Αντιπροσώπων το PAN συγκέντρωσε 38,24% έναντι του 36,92% του PRI, και στην Γερουσία το PAN κέρδισε το 38,11% έναντι του 36,75% του PRI. Στις εκλογές του 2006, το PAN θα επαναλάβει την εκλογική νίκη, αν και αυτή την φορά με πολύ μικρή διαφορά. Ο Felipe Cldeon, υποψήφιος του PAN, πήρε την νίκη με 35,89% έναντι του 35,33% του Manuel Lopez Obrador, ο οποίος αρνήθηκε να αποδεχτεί την ήττα του, δημιουργώντας, για κάποιο διάστημα, ένα κλίμα πολιτικής αστάθειας στην χώρα.

Η άποψη μας ότι το Μεξικό μαζί με την Αργεντινή είναι οι μεγάλοι χαμένοι του 21^{ου} αιώνα βασίζεται στην σύγκριση με την εγχώρια και την διεθνή ανάπτυξη της Βραζιλίας. Αυτές οι τρεις χώρες Αργεντινή, Βραζιλία και Μεξικό, λόγω της επικράτειας τους, του πληθυσμού, της οικονομικής ανάπτυξης, τους ανθρώπινους πόρους τους κ.α., είναι οι πιο κατάλληλες να παίξουν τον ρόλο της περιφερειακής δύναμης. Ωστόσο, από τις τρεις, μόνο η Βραζιλία το έχει καταφέρει.

Το Μεξικό, με μεγάλη επικράτεια και μεγάλο πληθυσμό, με μία εξαιρετική γεωγραφική θέση, η οποία συνορεύει με τις Η.Π.Α, με δύο ωκεανούς (Ατλαντικό και Ειρηνικό), ανοιγόταν από την δεκαετία του 90' του περασμένου αιώνα. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να ενταχθούν στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το 1994, το ίδιο έτος της έναρξης ισχύος της Βόρειο-Αμερικανικής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών (NAFTA). Με την δυναμική του πετρελαίου και του τουρισμού, αναμενόταν για το Μεξικό μία οικονομική και πολιτική ανάπτυξη τόσο εσωτερική όσο και διεθνή. Όμως, οι προβλέψεις δεν έχουν πραγματοποιηθεί είτε λόγω εσωτερικών είτε λόγω εξωτερικών αιτιών. Η NAFTA προκάλεσε την ανάπτυξη στις εξαγωγές, κυρίως στις ονομαστές «μακίλας» που συνέβαλαν στο βιομηχανοποιημένο βόρειο Μεξικό (λόγω της εγγύτητας τους με τα σύνορα των Η.Π.Α) και στην υποανάπτυκτη γεωργία στο νότο. Η οικονομική εξάρτηση του Μεξικού από τις Η.Π.Α ευθύνεται για την μεξικάνικη κρίση και ύφεση. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι τα εμβάσματα, δεύτερη πηγή εσόδων από το εξωτερικό, μετά από τα κέρδη από την πώληση πετρελαίου: το 2009 (Ιανουάριο- Οκτώβριο), το Μεξικό έλαβε 18,129 εκατ. δολάρια έναντι των 25,137 εκατ. δολαρίων που εισέπραξε το 2008 ή τα 26,068 εκατ. δολαρίων που έλαβε το 2007. Η αμερικανική κρίση, κυρίως η ανεργία, χτύπησε την οικονομία του Μεξικού. Άλλοι εξωτερικοί παράγοντες έχουν επίσης συμβάλει στην οικονομική κρίση του Μεξικού. Για παράδειγμα, ο τουρισμός, όχι μόνο λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης αλλά και λόγω του ιού A/H1N1, που απομόνωσε τη χώρα σε πρακτικό βαθμό. Στην διεθνή πολιτική, το Μεξικό έχει χάσει κύρος και ρόλο έναντι της Βραζιλίας. Μετά από μία

περίοδο συγκέντρωσης προς τις Η.Π.Α, το Μεξικό επιδιώκει να ξαναενωθεί με την Λατινική Αμερική εκ νέου. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η Σύνοδο Κορυφής της Ένωσης της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, που πραγματοποιήθηκε στον Κανκούν (Μεξικό) τις μέρες 21-23 Φεβρουαρίου του 2010.

Στις πρόσφατες προεδρικές εκλογές του Μεξικού, που πραγματοποιήθηκαν τον περασμένο Ιούλιο, βγήκε νικητής ο υποψήφιος του Θεσμικού Επαναστατικού Κόμματος (PRI), Enrique Pena Nieto. Η νίκη του έχει αμαυρωθεί από τις φήμες για εξαγορά ψήφων, που προκάλεσε μία καταγγελία από τον βασικό του αντίπαλο, Andres Manuel Lopez Obrador, καθώς και εκδηλώσεις διάφορων κοινωνικών κινημάτων.

Στην περίπτωση της Κολομβίας ανέκαθεν εξέπληττε το γεγονός πως είναι δυνατόν με τέτοια βία, με μία στρατιωτική σύγκρουση για μισό αιώνα, πως δεν εμφανίστηκε ένας μεσσίας να εγκατασταθεί στην εξουσία και στο ενδιάμεσο να διαιωνίζεται η δικτατορία.

Παρά τα πολιτικά προβλήματα που πλήττουν την Κολομβία, ναρκω-ανταρτοπόλεμος, διακίνηση ναρκωτικών, παραστρατιωτικοί, απαγωγές, η οικονομία της Κολομβίας είναι υγιής. Οι ξένες επενδύσεις της αντιστοιχούσαν στο 28% του ΑΕΠ, έχει διατηρήσει μία οικονομική ανάπτυξη της τάξεως του 7,5%, η ανεργία της στο 11,8%. Το 2007 το εμπορικό ισοζύγιο της Κολομβίας σε σύγκριση με τη Βενεζουέλα ήταν 1,815 εκατ. δολάρια (εξαγωγές) έναντι 983,7 εκατ. δολάρια (εισαγωγές). Η Κολομβία πουλάει στην Βενεζουέλα, κυρίως, αυτοκίνητα (οχήματα για την μεταφορά των ανθρώπων, τζιπ 4x4), κτηνοτροφικά προϊόντα (κρέατα, φρέσκα ή κατεψυγμένα, ξερά φασόλια, κ.α.) καθώς και προϊόντα ένδυσης. Από πλευρά της, η Βενεζουέλα πουλάει στην Κολομβία, επίσης αυτοκίνητα, αλλά κυρίως χημικά προϊόντα και προϊόντα σιδηρουργίας.

Ωστόσο, η αρνητική σημείωση είναι η βία στην χώρα, που επηρεάζει άμεσα τις σχέσεις με τους γείτονες της, Εκουαδόρ και Βενεζουέλα. Αναφέρομαι στην σύγκρουση της με τους πρώην αντάρτες, γνωστός σήμερα περισσότερο ως ναρκω-ανταρτοπόλεμος, ή κυρίως οι ονομαστές Ένοπλες Επαναστατικές Δυνάμεις της Κολομβίας (FARC). Αυτή η σύγκρουση έχει δημιουργήσει σημαντικά (ζητήματα): στις στρατιωτικές βάσεις των Η.Π.Α στα κολομβιανά εδάφη, και έχει (προκαλέσει) αντιπαράθεση μεταξύ των Κυβερνήσεων του Chavez (Βενεζουέλα) και Correa (Εκουαδόρ) από την μία, και του Uribe (Κολομβίας) από την άλλη. Φυσικά, στο πυρήνα του προβλήματος των στρατιωτικών βάσεων των Η.Π.Α στα κολομβιανά εδάφη: βρίσκεται η ιδεολογική αντιπαράθεση: ο στρατιωτικός λαϊκιστικός αυταρχισμός του Chavez και του συμμάχου του Correa ενάντια στον συντηρητισμό του Uribe.

Εκλεγμένος με 69,13% των ψήφων το 2010, ο Juan Manuel Santos, μέλος μίας εκ των οικογενειών με την μεγαλύτερη επιρροή στη χώρα, αναδεικνυόταν ως ο συνεχιστής της πολιτικής της προηγούμενης Κυβέρνησης Uribe, της οποίας ήταν Υπουργός Αμύνης (2006-2009). Μέτα από δύο χρόνια της προεδρικής του εκλογής, η Κολομβία έχει γνωρίσει μεγάλη πρόοδο. Η οικονομία έχει αναπτυχθεί κατά 6%, η φτώχεια έχει μειωθεί από το 37% στο 34%, έχουν αποκατασταθεί οι σχέσεις με την Βενεζουέλα, και το πιο σημαντικό, οι FARC έχουν χάσει τους ηγέτες τους με το θάνατο του Alfonso Cano και Mono Jojoy. Ωστόσο, η δημοτικότητα του, έχει μειωθεί δραματικά, από το 71% στο 47%. Σύμφωνα με διάφορες έρευνες, ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού δεν είναι σύμφωνο με την διαχείριση του Santos.

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την εταιρία προεδρικών δημοσκοπήσεων DA TEXTO S.A, στο διάστημα Ιουλίου-Αυγούστου του 2012, το 49,7% των ερωτηθέντων αποδοκίμαζαν την Κυβέρνηση του Santos, έναντι του 43,9% που την ενέκρινε. Το 60,5% από αυτούς θεωρούν πως η Κυβέρνηση δεν έχει εκπληρώσει τις υποσχέσεις της, έναντι του 32,9% που θεωρεί πως τις έχει εκπληρώσει. Το 67,4% διαφωνεί με την επανεκλογή του Santos σε αντίθεση με το 26,6% που συμφωνεί και σε περίπτωση που θα λάμβαναν χώρα τώρα προεδρικές εκλογές, το 63,2% των ερωτηθέντων δεν θα τον ψήφιζαν, ενώ ένα 23,8% θα το έκανε.

Άλλη έρευνα της GALLUP COLUMBIA, μαλακώνει αυτά τα δεδομένα, παρέχοντας το 51% των ερωτηθέντων που διαφωνούν με την επανεκλογή του Santos, έναντι του 41% που είναι υπέρ, να σημειωθεί ότι το 43% υποστηρίζει την υποψηφιότητα του σε περίπτωση που οι εκλογές λάμβαναν χώρα τώρα.

Και οι δύο έρευνες αντανακλούν μια κυβερνητική κρίση που εκδηλώνεται μέσω της πτώσης της δημοτικότητας του προέδρου Santos. Ανάμεσα στις πιθανές αιτίες αυτών των προβλημάτων, συναντώνται η κακή διαχείριση, και σύμφωνα με την γνώμη των πολλών, η αλαζονεία και η κακή επικοινωνιακή πολιτική. Σ' αυτό θα έπρεπε να προστεθούν η επανεμφάνιση των FARC στην ύπαιθρο, η αύξηση της εγκληματικότητας στις πόλεις, και αν μη τι άλλο, οι συνέχεις επιθέσεις του πρώην προέδρου Uribe στην Κυβέρνηση Santos, ο οποίος, κατά πολλούς, έχει γίνει η αξιωματική αντιπολίτευση. Η δική μας γνώμη είναι ότι ο πρόεδρος Santos και η Κυβέρνηση του έχουν ένα μεγάλο βάρος στην πλάτη τους διότι πάντα συγκρίνονται με τις Κυβερνήσεις Uribe.

Ως επίλογος ή Κρίση στην Ονδούρα και την Λατινική Αμερική τον 21^ο αιώνα.

Στις 28 Ιουνίου του 2009, ο Manuel Zelaya, πρόεδρος της Ονδούρας, ανατράπηκε από πραξικόπημα. Ο Zelaya είχε εκλεχθεί το 2006 με 49,90% των ψήφων (918,669 ψήφοι) έναντι του 46,17% (850,005 ψήφοι) που πήρε ο βασικός του αντίπαλος, Porfirio Lobo, σε εκλογές που συμμετείχαν μονάχα 1,841,048 ψηφοφόροι, το 50% εκλεκτόρων. Αυτό σημαίνει πως ο Zelaya, υποψήφιος του Φιλελεύθερου Κόμματος της Ονδούρας (PLH) κέρδισε τον πλησιέστερο αντίπαλο του Lobo, υποψήφιο του Εθνικού Κόμματος της Ονδούρας (PNH) με μονάχα το 25% εκλογικού σώματος, δηλαδή, με μία πολύ αδύναμη εκλογική βάση. Πόσο σημαντικό ήταν το πραξικόπημα στον Zelaya στην Ονδούρα, την τέταρτη φτωχότερη οικονομία της Λατινικής Αμερικής; Για την μελέτη μας, θα περιοριστούμε σε δύο πτυχές: η μία της εσωτερικής πολιτικής (αλλά με διεθνή αντίκτυπο) και η άλλη είναι ο διεθνής χαρακτήρας.

Παρά το τεράστιο αντίκτυπο του δικομματισμού του Φιλελεύθερου Κόμματος (PLH) και του Εθνικού (PNH), τα οποία είχαν διανεμηθεί την εξουσία στην Ονδούρα πριν από έναν αιώνα, ο πρόεδρος Zelaya ήθελε να ξεκινήσει μία πολιτική που στηριζόταν στην συμμετοχή των πολιτών, του λαού. Δηλαδή, ήθελε να εισάγει μία συμμετοχική Δημοκρατία, με βάση την εποχή του, όπως ακριβώς θα έκαναν και ο Chavez στην Βενεζουέλα, ο Morales στην Βολιβία, ο Correa στο Εκουαδόρ και ο Ortega στην Νικαράγουα. Ακριβώς αυτή η προσέγγιση των πολιτικών αρχηγών, η είσοδο στην Βολιβιανή Συμμαχία για τους Λάους της Αμερικής Μας – Συνθήκη για το Εμπόριο των Λαών (ALBA- TCP), η διαδικασία ολοκλήρωσης Νότου-Νότου του Βενεζολάνου προέδρου Hugo Chavez (και η αντιπροσφορά ALCA- U.S.), η 10η Οκτώβριου 2008 ήταν μία από τις δοθέντες αιτίες για το πραξικόπημα που ανέτρεψε τον πρόεδρο Zelaya. Η είσοδο της Ονδούρας στην ALBA υπό την προεδρία του Zelaya ήταν γεμάτη από ατυχίες, από την μία πλευρά, έπρεπε να επικυρωθεί από το Κογκρέσο, από την άλλη, έπρεπε να αναζητήσει μία φόρμουλα που να μην επηρεάζει την Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου μεταξύ Ονδούρας και Η.Π.Α στο πλαίσιο της CAFTA-RD. Εν τέλει, μετά από πολλές συζητήσεις, το Κογκρέσο την ενέκρινε. Ο Zelaya προσπαθώντας να μιμηθεί τους προαναφερθέντες συναδέλφους του, πιθανώς υποστηριζόμενος από αυτούς, προσπάθησε την ίδια νομική φόρμουλα ώστε να νομιμοποιήσει την εξουσία του: συγκαλώντας δημοψήφισμα που προσβλέπει σε συνταγματική μεταρρύθμιση, η οποία θα ερχόταν σε αντίθεση με την πλειοψηφία των πολιτικών θεσμών της χώρας (Κογκρέσο, Δικαστική εξουσία, Εκκλησία, FF AA, επιχειρηματίες κ.α.). Ο φόβος ήταν η αποδοχή του δημοψηφίσματος για την συνταγματική μεταρρύθμιση, το καινούριο κείμενο ενέκρινε νόμιμα την επανεκλογή, διαδοχικά η αορίστου χρόνου, όπως ακριβώς έκαναν, στις δικές τους περιπτώσεις, ο Chavez, Morales, Correa και ο Ortega. Ο φόβος ήταν η διαίωνιση του ηγέτη, του προέδρου, πολύ κοινή τάση στην Λατινική Αμερική του 21^{ου} αιώνα, τόσο μεταξύ των ηγετών της αριστεράς, όσο και της δεξιάς.

Η προεδρική επανεκλογή, διαδοχική ή αορίστου χρόνου, είναι από τα χαρακτηριστικά της τρέχουσας πολιτικής κατάστασης στην Λατινική Αμερική. Η πρόθεση προσκόλλησης στην εξουσία, αλλά μέσω δημοφιλών διαδικασιών που να νομιμοποιούν (δημοψήφισμα) ή συνταγματικών (διαδικασιών) που να νομιμοποιούν (συνταγματικές μεταρρυθμίσεις), είναι η τρέχουσα τάση του Προεδρισμού στην Λατινικής Αμερικής. Το πρώτο είναι να συγκαλέσει συστατικές συνελεύσεις που μέσω της συμμετοχικής δημοκρατίας να χορηγεί τις εξουσίες που αναλογούν στον ηγέτη, εις βάρος των πολιτικών θεσμών. Αυτό που έκανε και ο πρόεδρος της Βενεζουέλας Chavez: με το Σύνταγμα του το 1999 ίδρυσε την Βολιβιανή Δημοκρατία της Βενεζουέλας, αφαίρεσε την Γερουσία, και αύξησε την προεδρική θητεία από 4ετή σε 6ετή και με την νίκη του δημοψηφίσματος της 15 Φεβρουάριου του 2009 πέτυχε την επανεκλογή αορίστου χρόνου (μεμονωμένη περίπτωση της Λατινικής Αμερικής, μαζί με την Κούβα φυσικά). Μία παρόμοια κατάσταση μπορούμε να παρατηρήσουμε και στο Εκουαδόρ: μετά την νίκη του το 2007, ο πρόεδρος Rafael Correa συγκαλεί Συστατική Συνέλευση με σκοπό την μεταρρύθμιση του Συντάγματος για διαδοχική επανεκλογή, επιτυχαίνοντας στις εκλογές του Απρίλη του 2009 να πάρει εντολή ως το 2013. Η Βολιβία του Evo Morales και η Νικαράγουα του Daniel Ortega, πετυχαίνουν τα ίδια αποτελέσματα το 2009. Αυτό το κύμα των επανεκλογών δεν είναι μοναδικό χαρακτηριστικό των Κυβερνήσεων που απαρτίζουν την ALBA, συνδεδεμένες με ιδεολογικές βάσεις. Το βλέπουμε επίσης και στην περίπτωση της Κολομβίας: το 2002, ο Uribe εκλέχτηκε πρόεδρος, μετά από τη μεταρρύθμιση του 2004, η οποία πέτυχε την τροποποίηση και την διαδοχική επανεκλογή, γίνοντας εκ νέου πρόεδρος το 2006. Η πρόθεση του ήταν μία τρίτη συνεχόμενη επανεκλογή, όμως μία τέτοια μεταρρύθμιση ήταν ανεπιτυχής, παρά το γεγονός ότι εξακολούθει να έχει τεράστια δημοτικότητα. Ο πρώτος γύρος των πρόσφατων προεδρικών εκλογών κερδήθηκε από τον διάδοχο του και αντιπρόεδρο Santos. Μία παρόμοια περίπτωση ήταν και εκείνη του προέδρου της Βραζιλίας, Lula, ο οποίος όπως ο Uribe κατείχε υψηλό ποσοστό αποδοχής. Μετά από δύο διαδοχικές θητείες δεν υποβλήθηκε σε τρίτη για την οποία θα ήταν απαραίτητα συνταγματική μεταρρύθμιση. Το Σύνταγμα της Αργεντινής καθιέρωσε την επανεκλογή, όμως, μετά την περίοδο της προεδρίας του, ο Kirchner δεν αιτήθηκε, παρά το υψηλό ποσοστό δημοτικότητας που κατείχε, αλλά δίνει την θέση του στην σύζυγο του, Christina Fernandez Kirchner.

Η άλλη συνέπεια του πραξικοπήματος του προέδρου της Ονδούρας, Manuel Zelaya, έχει διεθνή διάσταση και συνδέεται στενά με το ρόλο της ηγεσίας στην Λατινική Αμερική τον 21^ο αιώνα. Το τελευταίο πραξικόπημα του στρατού πραγματοποιήθηκε σε μία χώρα, της οποίας η περιοχή (Κεντρική Αμερική) συνδέεται με το Μεξικό από γεωπολιτική και ιστορική σκοπιά. Αλλά η Ονδούρα του Zelaya, δεδομένου του ότι ανήκει στην ALBA, ήταν συνδεδεμένη πολιτικά και οικονομικά, στην Βολιβιανή Βενεζουέλα του Hugo Chavez. Ωστόσο θα είναι η Βραζιλία του Lula, ο οποίος θα παρέμβει περισσότερο σε αυτή την υπόθεση, και την ίδια στιγμή, θα είναι ο μεγαλύτερος χαμένος. Η στάση του Lula ήταν μέρος της ενίσχυσης της περιφερειακής εξουσίας που αναζητά μία περιοχή, που εδώ και καιρό έχει πάψει να είναι προτεραιότητα των Η.Π.Α.

Η αντίδραση του Μεξικού στην περίπτωση της Ονδούρας είναι κάτι παραπάνω από αμφιλεγόμενη. Έχοντας όλες τις προϋποθέσεις για να έχει παίξει καθοριστικό ρόλο, και ως εκ τούτου να ενισχύσει τον ρόλο και την σημασία του στις σχέσεις με την Λατινική Αμερική, δεν το κάνει, χάνοντας μία μεγάλη ευκαιρία. Ίσως, αναγνωρίζοντας το λάθος του να προσπαθήσει να αναζητήσει κυριότερο ρόλο στην Σύνοδο Ενότητας της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, που έλαβε χώρα 21-23 Φεβρουαρίου του 2010 στο Κιτάνα Ρο και στην οποία συζητήθηκε η δημιουργία ενός διεθνούς οργανισμού της Λατινικής Αμερικής, δηλαδή, χωρίς την παρουσία των Η.Π.Α και του Καναδά.

Η Βενεζουέλα ήταν ο άλλος πολύ ενεργός παίκτης στην κρίση της Ονδούρας. Με τον οποίο διακυβευόταν το κύρος του ALBA, ένας οργανισμός περισσότερο ιδεολογικός και πολιτικός παρά οικονομικός, βασιζόμενος στην διπλωματία του πετρελαίου, ιδρυμένος στην Αβάνα τον Δεκέμβριο του 2004. Το μεγάλο πρόβλημα του Chavez είναι ότι κανένας από τους «μεγάλους» της Λατινικής Αμερικής, Αργεντινή, Βραζιλία, Μεξικό, δεν έχει μεγάλη εξάρτηση από τους υδρογονάνθρακες, κυρίως από το πετρέλαιο, αντιθέτως, οι τρεις προαναφερόμενοι είναι παραγωγοί και εξαγωγείς πετρελαίου. Λόγω αυτής της κατάστασης, η Βενεζουέλα δεν μπορεί να τις επηρεάσει άμεσα, όπως και στην περίπτωση των χωρών που σχηματίζουν τον ALBA: Βολιβία, Κούβα, Ντομίνικα, Νικαράγουα, Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες και Βενεζουέλα, με έναν πληθυσμό της τάξεως των 73,453,238 κατοίκων στο σύνολο, μία περιοχή 2,625,829 τετραγ. χιλιομέτρων και ένα ΑΕΠ 669,906 εκατ. δολαρίων. Εικόνες κάτι παραπάνω από καλές αν τις συγκρίνουμε με εκείνες των Ηνωμένων Εθνών της Νοτίου Αμερικής (UNASUR), το μεγάλο στοίχημα του Βραζιλιάνου Lula μετά την αναποτελεσματικότητα του MERCOSUR.

Η UNASUR, ιδρύθηκε επίσημα στις 23 Μαΐου του 2008, είναι ένας γίγαντας με 17,649,335 τετραγωνικά χιλιόμετρα (το 41,6% της αμερικανικής ηπείρου και το 10% του κόσμου), τους 381,959,612 κατοίκους της (το 42,4% του πληθυσμού της Αμερικής και το 5,7% του πληθυσμού παγκοσμίως) και με ΑΕΠ 4,034,793 εκατ. δολάρια (το 30,5% της Αμερικής και το 6,7% παγκοσμίως), που συγκεντρώνει την Αργεντινή, Βραζιλία, Παραγουάη, Ουρουγουάη και Βενεζουέλα (MERCOSUR), την Βολιβία, Κολομβία, Εκουαδόρ και Περού (CAN), την Γουινέα και το Σουρινάμ (CARICOM), την Χιλή (OCDE) και το Μεξικό και τον Παναμά ως παρατηρητές. Η UNASUR είναι η Ένωση των Εθνών της Νοτίου Αμερικής, αν και το καταστατικό της προβλέπει την ενσωμάτωση κάθε χώρας της Λατινικής Αμερικής, μία πρόθεση της Βραζιλίας να γίνει περιφερειακή δύναμη, που για έναν ορισμένο χρονικό διάστημα δεν θα μπορούσε να τοποθετηθεί και να διαπραγματευτεί πρόσωπο με πρόσωπο με τις Η.Π.Α, επειδή ακριβώς δεν είναι ακόμα μία περιφερειακή δύναμη. Για να μάθει τα βήματα που οδηγούν σ' αυτή την κατεύθυνση η Βραζιλία θα αρπάξει το πλεονέκτημα της UNASUR και θα μετατραπεί σε περιφερειακή δύναμη της Νοτίου Αμερικής. Αυτές ήταν οι δυνάμεις που έδωσαν κίνητρο στην συμμετοχή της Βραζιλίας σε μία περιοχή και χώρα στην οποία δεν έχει μεγάλη επιρροή. Ωστόσο, με την ισχυρή του στάση, ο Lula πέτυχε να εκλεχθεί πρόεδρος της Ονδούρας, ο Porfirio Lobo, δεν θα συμμετέχει μαζί με τους άλλους αντιπροσώπους της Λατινικής Αμερικής και την Καραϊβικής στην περιφερειακή Σύνοδο Κορυφής UE-ALC, που πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2010.

Μετάφρασε η Ευαγγελία Παπαδοπούλου

*

Βιβλιογραφία:

Alcántara Sáez, Manuel, „La escala de la izquierda. La ubicación ideológica de presidentes y partidos de izquierda en América Latina”. *Nueva Sociedad* N° 217, septiembre-octubre de 2008, pp. 72-85 (www.nuso.org).

Arriagada Herrera, Genaro „Petróleo y gas en América Latina. Un análisis político y de relaciones internacionales a partir de la política venezolana”. Real Instituto Elcano, DT20/2005

- http://www.realinstitutoelcano.org/wps/wcm/connect/resources/file/ebd915412124cad/256_Arriagada_ga_s_petroleo_America_Latina.pdf?MOD=AJPERES
- Barton, Jonathan R., *A Political Geography of Latin America*, Routledge, London/NY, 1997.
- Bartra, Roger: „Un zombi político”. *El País*, 26 de octubre de 2003, p. 15.
- Berkics Erika-Lilón Domingo: "The Poverty in Treasure of Energy Resources in Countries of Latin America: The Case of Bolivia". *Megatrend Review*, Vol. 4 (1) 2007, Megatrend University, Belgrade, Serbia, pp. 93-114.
- Berkics Erika–Horváth Gyula-Lilón Domingo: „Populismo y Nacionalismo en América Latina”. *Cadernos de Estudos Latino-Americanos 02*. Centro de Estudos Latino-Americanos (CELA). Edições Universidade Fernando Pessoa, Porto, 2007, pp. 91-129.
- Ceresole, Norberto: *Caudillo, Ejército y pueblo: la Venezuela del Comandante Chávez*, 2000. www.analitica.com/Biblioteca/ceresole/caudillo.asp (2010-06-01)
- Cordeiro, José Luis: *El desafío latinoamericano... y sus cinco grandes retos*, McGraw-Hill Interamericana, Bogotá, 1999.
- Dieterich Steffan, Heinz: *Hugo Chávez y el El socialismo del siglo XXI*, 2007, (2da edición). www.rebellion.org/docs/55395.pdf (2010-06-01)
- Eloy Martínez, Tomás: „Argentina: doscientos años de soledad”. *El País*, 29/10/2009.
- García linerá, Álvaro: „La crisis boliviana en el contexto regional”. In: Geopolítica de los recursos naturales y acuerdos comerciales en Sudamérica. La Paz, Bolivia. FOBOMADE, 2005, pp. 141-149.
- Grabendorff, Wolf: „América Latina hacia 2020. Escenarios posibles y el papel de Alemania en la región”. *Nueva Sociedad* N° 210, julio-agosto de 2007, pp. 28-40.
- Gratius, Susanne: „Apertura y cierre de Cuba”. *Foreign Policy Edición española*. <http://www.fp-es.org/apertura-y-cierre-de-cuba> (2010-06-01)
- Gratius, Susanne: La „tercera ola populista” de América Latina. FRIDE, Octubre de 2007.
- Gnesotto Nicole - Giovanni GREVI: *The New Global Puzzle. What World for the EU in 2025?* Institute for Security Studies, Paris, 2006.
- Harnecker, Marta: *Venezuela: militares junto al pueblo*, 2003, www.rebellion.org/harnecker.htm (2010-06-01)
- Harrison, Lawrence E.: *El subdesarrollo está en la mente. El caso latinoamericano*, Editorial Limusa, México, 1989 (versión original: Lawrence E. Harrison, *Underdevelopment is a state of mind. The Latin American case*. Center for International Affairs, Harvard University and University Press of America, 1985 (segunda edición revisada de 2000).
- Hobsbawm, Eric: *Historia del siglo XX, 1914-1991*. Crítica – Grijalbo Mondadori. Barcelona, 1995.
- Horváth Gyula: *Cuatro estudios sobre el populismo latinoamericano*. Hispania Kiadó, Szeged, 1998.
- International Crisis Group 2006: *El incierto camino de las reformas en Bolivia*. Informe sobre América Latina N° 18 – 3 de julio de 2006 (www.crisisgroup.org)
- Lambert, Jacques: *América Latina*. Barcelona – Caracas. Editorial Ariel, 1970.
- Lilón Domingo: „A latin-amerikai politikai változások belső és nemzetközi kontextusa”. *Külügyi Szemle*, VII. Évfolyam/2008. 3. szám, pp. 91-107.
- Ministerio de defensa – instituto español de estudios estratégicos real instituto elcano 2007: *Panorama estratégico 2006/2007*. Madrid.
- Naím, Moisés "La globalización de los indígenas". En: *El País*, 13 de octubre de 2003, p. 13.
- Pnud (2004): *La democracia en América Latina. Hacia una democracia de ciudadanos y ciudadanas*. Buenos Aires: Aguilar, Altea, Taurus, Alfaguara.
- Pnud (2005): Informe sobre Desarrollo Humano. Madrid, Barcelona, México: Grupo Mundi-Prensa.
- Ramírez, Sergio, *Adios muchachos. Una memoria de la revolución sandinista*. Editorial Aguilar, Madrid, 1999.
- Ramírez, Sergio „Atrapados con salida”. *El País*, 9 de noviembre de 2003, p. 15.
- Rapoport, Mario, MADRID, Eduardo, MUSACCHIO, Andrés, VICENTE, Ricardo, *Historia económica, política y social de la Argentina (1880-2000)*. Ediciones Macchi, Buenos Aires, 2000.
- Reid, Michael, *El continente olvidado. La lucha por el alma de América Latina*. Belacqva, Barcelona, 2009.
- Retana Ramírez, Ruperto, *Izquierda y modernidad en América Latina: Venezuela, Cuba y México*. UNAM, México, 1996, 264 págs.
- Rojas Aravena, Francisco, „El nuevo mapa político latinoamericano. Para repensar los factores que marcan las tendencias políticas”. *Nueva Sociedad* N° 205, septiembre-octubre 2006, pp. 114-130.

Semsey Viktória, *Spanyolország és Latin-Amerika 19-20. századi rövid története*. L'Harmattan-Zsigmond Király Főiskola, Budapest, 2008.

Skidmore Thomas E.-Smith Peter H.: *Historia contemporánea de América Latina. América Latina en el siglo XX*. Crítica-Grijalbo Mondadori. Barcelona, 1996.

The National Intelligence Council (NIC): *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts*, 2000.

The National Intelligence Council (NIC): *Mapping the Global Future. Report of the National Intelligence Council's 2020 Project*. GPO, Pittsburgh, PA, 2004.

Villegas Quiroga, Carlos „Explotación de los recursos hidrocarburíferos en Bolivia. Problemas y perspectivas”. In: *Geopolítica de los recursos naturales y acuerdos comerciales en Sudamérica*. La Paz, Bolivia. FOBOMADE, 2005, pp. 133-140.

Zweig, Stefan, *Brasil, un país de futuro* (1941).

© DKE 2012

Σημείωση: *Αξιότιμοι Ερευνητές*, αν κάνετε κάποια αναφορά σε αυτό το άρθρο ή μέρος αυτού, παρακαλώ στείλτε μας email στο dke@southeast-europe.org. Παρακαλώ αναφερθείτε στο άρθρο όπως παρακάτω:

Lilón Domingo: Ο πολιτικός χάρτης της Λατινικής Αμερικής τον XXI αιώνα. (Μετάφρασε η Ευαγγελία Παπαδοπούλου). *Délkelet Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Τόμος 3. No.2 (Verano 2013) σελ. 12.

Σας ευχαριστώ για τη συνεργασία σας. *Ο Αρχισυντάκτης*.